

Заштитник грађана
Zaštitnik građana

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
ЗАШТИТНИК ГРАЂАНА

71 –122/ 15
Београд

дел.бр. 48017 датум: 29. 12. 2015.

НАЦИОНАЛНИ МЕХАНИЗАМ ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ ТОРТУРЕ

**МОНИТОРИНГ УСТАНОВА
У КОЈИМА СЕ НАЛАЗЕ
ЛИЦА ЛИШЕНА СЛОБОДЕ**

Извештај

о посети ОЗ Београд

Притворска јединица

Београд, децембар 2015. године

1. МАНДАТ НППМ

Законом о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака¹, прописано је да Национални механизам за превенцију тортуре (НППМ) обавља посете установама у којима се налазе или се могу налазити лица лишена слободе у циљу одвраћања државних органа и службених лица од било каквог облика мучења или било ког другог облика злостављања, као и ради усмеравања државних органа ка стварању смештајних и осталих животних услова у установама у којима се смештају лица лишена слободе у складу са важећим прописима и стандардима.

НППМ има право на несметан, ненајављен и свакодобан приступ свим установама и свим просторијама у којима се налазе или се могу налазити лица лишена слободе; да насамом разговара са тим лицима, са службеним лицима која су обавезна да сарађују тим поводом, и са свим осталим лицима која могу имати информације значајне за поступање према лицима лишеним слободе; приступ свој документацији која се односи на та лица; да надлежним органима даје препоруке у циљу побољшања начина поступања према лицима лишеним слободе и унапређење услова у којима се она задржавају или затварају.

У члану 2а Закона одређено је да Заштитник грађана обавља послове НППМ и да у обављању тих послова сарађује са омбудсманима аутономних покрајина и удружењима чијим је статутом предвиђени циљ удруживања унапређење и заштита људских права и слобода, у складу са законом.

Заштитник грађана и Покрајински омбудсман АП Војводине су 12. децембра 2011. године потписали Меморандум о сарадњи у обављању послова НППМ, којим је предвиђено је да ће Покрајински омбудсман активно учествовати у посетама мониторинг тима НППМ установама на територији АП Војводине у којима су смештена лица лишена слободе.

На основу спроведеног поступка по Јавном позиву објављеном 29. децембра 2011. године у Службеном гласнику Републике Србије, у складу са предлогом тим поводом образоване стручне комисије, Заштитник грађана је донео Одлуку о избору удружења са којима ће остваривати сарадњу у обављању послова НППМ, и то су Београдски центар за људска права, Виктимолошко друштво Србије, Дијалог, Иницијатива за права особа са менталним инвалидитетом (MDRI-S), Комитет правника за људска права (YUKOM), Међународна мрежа помоћи (IAN), Одбор за људска права – Ваљево, Хелсиншки одбор за људска права у Србији и Центар за људска права – Ниш.

По обављеним посетама, НППМ сачињава извештаје са препорукама које доставља посећеној установи, те у наредном периоду ступа у дијалог са установом и органом у чијем је саставу, у циљу отклањања утврђених недостатака или пропуста у раду који могу довести до појаве тортуре, нељудског или понижавајућег поступања.

¹ Службени лист СЦГ - Међународни уговори, бр. 16/2005 и 2/2006 и Службени гласник РС - Међународни уговори, бр. 7/2011)

2. ОПШТИ ПОДАЦИ О ПОСЕТИ

УСТАНОВА	Окружни затвор у Београду
ВРЕМЕ ПОСЕТЕ	22. децембар 2015. године
ОСНОВ ПОСЕТЕ	Послови Националног механизма за превенцију тортуре у складу са чл. 2а Закона о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака („Сл. лист СЦГ - Међународни уговори“, бр. 16/2005 и 2/2006 и "Сл. гласник РС - Међународни уговори", бр. 7/2011)
ПОСЕТУ ОБАВИО	Заштитник грађана у сарадњи са специјалистима судске медицине
ВРСТА ПОСЕТЕ	Тематска посета притворској јединици-испитивање навода о тортури притворених лица током задржавања у полицијским станицама и у притвору
НАЈАВА ПОСЕТЕ	Посета је ненајављена
ЧЛАНОВИ ТИМА	<p>Вођа тима: Јелена Унијат <i>Стручна служба Заштитника грађана</i></p> <p>Чланови тима: Јелена Самарџић <i>Стручна служба Заштитника грађана</i> Јелена Јелић <i>Стручна служба Заштитника грађана</i> Проф. др Ђорђе Алемпијевић <i>специјалиста судске медицине</i> Проф. др Драган Јечменица <i>специјалиста судске медицине</i></p>

5. ТОК ПОСЕТЕ

5.1. РАЗГОВОР СА УПРАВОМ ЗАВОДА

Посета тима Националног механизма за превенцију тортуре (НПМ) започета је разговором чланова тима са управником Завода и начелником Службе за обезбеђење.

5.2. РАЗГОВОР СА ПРИТВОРЕНИМ ЛИЦИМА

Чланови тима НПМ, подељени у две групе, обавили су поверљиве разговоре са укупно 66 притворених лица, без присуства затворских службеника.

5.3. УВИД У ЗДРАВСТВЕНЕ КАРТОНЕ

Током посете извршен је увид у неколико изабраних здравствених картона.

5.4. ЗАВРШНИ РАЗГОВОР СА УПРАВОМ ЗАВОДА

Након обављених разговора са притвореним лицима, на завршном разговору са управом Завода изнета су опажања тима НПМ, као и усмене препоруке за побољшање поступања према лицима лишеним слободе. Препоруке су се односиле на побољшање квалитета првог лекарског прегледа.

6. САРАДЊА СЛУЖБЕНИХ ЛИЦА СА ТИМОМ НПМ

Управа Завода и сва затечена службена лица остварила су пуну сарадњу са тимом НПМ, омогућивши му да несметано оствари свој мандат. Омогућен је и несметан и ненадзиран разговор са свим притвореницима по избору тима и увид у медицинску документацију.

УВОД

Мултидисциплинарни тим НПМ обавио је ненајављену посету притворској јединици Окружног затвора у Београду. У тренутку посете у ОЗ Београду било је 625 притворених лица и 203 лица на извршењу казне затвора. Циљ посете био је испитивање навода о тортури притворених лица током задржавања до 48 сати у полицијским станицама и у притвору. Тим НПМ обавио је ненадзиран разговор са свим притвореницима (укупно 66), који су примљени у Завод у периоду од 05. 12. до 22. 12. 2015. године, а пре тога су били задржани у полицији. Од укупног броја интервјуисаних лица, била су два малолетника, две особе женског пола и четири страна држављанина.

РАЗГОВОРИ СА ПРИТВОРЕНИЦИМА

Највећи борј интервјуисаних лица није имала озбиљније притужбе које би се односиле на евентуално психо-физичко злостављање од стране службених, лица како током полицијског задржавања тако и у притворској јединици Завода. У том смислу велики број интервјуисаних рецидивиста апострофира значајну разлику у поступању службених лица у односу на ранији период (период пре 2010. године када су злостављања била знатно учесталија, готово „редовна појава“). Такође, нису добијени подаци о евентуалним сазнањима испитаника да је неки други притвореник био физички злостављан како од службених лица тако и од стране других притвореника.

Током разговора, већина притворених лица истакла су да је током полицијског задржавања поступање полицијских службеника у полицијским станицама било коректно. Међутим, одређен број њих је истакао непрофесионално, нехумано и понижавајуће поступање службених лица. Наиме, два притвореника који су били на полицијском задржавању у ПУ за град Београд, и ПС Нови Београд истакли су да су током првог саслушања били физички малтретиранци (шамари и ударци по глави и телу) од стране инспектора криминалистичке полиције. Једно притворено лице је навело да је било физичко малтретирано током полицијског хапшења од стране полицијских службеника ПС Савски Венац и да након тога није вођено на лекарски преглед. Такође, једно лице је навело да су га приликом хапшења, односно након употребе средства принуде - везивање, припадници криминалистичке полиције ПУ за град Београд и даље ударали по лицу и глави и називали погрдним именима. Три притвореника су навела да су били изложени и психичком злостављању у виду провоцирања и претњи од стране инспектора криминалистичке полиције ПУ за град Београд и полицијских службеника ПС Вождовац.

Током задржавања у полицији, сва лица добила су решења о задржавању и писани образац обавештења о правима која имају током задржавања. Такође, задржаним лицима углавном је указана лекарска помоћ, осим онима која су се изјаснила да не желе да их прегледа лекар. Према наводима испитаника, полицијски службеници су присуствовали свим лекарским прегледима.

Два притвореника жалила су се да им током задржавања у појединим полицијским станицама (ПУ за град Београд и ПС Гроцка) није омогућено да о свом задржавању обавесте блиско лице по избору, док су такође двојица притвореника, који су били задржани у ПС Нови Београд и ПУ за град Београд, навела да им током првог саслушања није постављен бранилац по службеној дужности, већ тек по доласку у притвор у ОЗ Београд.

Притвореница, са којом је обављен разговор, жалила се да јој у ПУ за град Београд није обезбеђен оброк приликом задржавања од 8 сати.

Два притвореника, са којима је тим НПМ обавио разговор, навела су да су били задржани у просторијама ПС Лазаревац и да су материјални услови тих просторија лоши. **Изводи се закључак да ПС Лазаревац не поступа по препоруци коју је НПМ упутио овој станици 2013. године². Наиме, препорука упућена ПС Лазаревац је гласила да се постојеће неусловне просторије не користе за задржавање лица, док се не адаптирају у складу са стандардима. Такође, надлежни орган је обавестио Заштитника грађана да се по препоруци поступа, односно да се просторије у ПС Лазаревац не користе за задржавање лица, већ да се за те потребе задржана лица одводе у друге најближе полицијске станице.** Такође, лица која су била задржана у ПС Палилула навела су да су просторије за задржавање у овој полицијској станици изузетно хладне.

Највећи број лица, са којима је обављен разговор, је навео да их је тужилац приликом разговора упитао како су се према њима односили полицијски службеници, односно да ли су били подвргнути било каквом облику мучења или понижавајућег поступања. **НПМ је става да је наведено поступање јавних тужилаца пример добре праксе поступања према лицима лишеним слободе, као и добар пут ка превенцији тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни или поступака.**

У погледу остваривања права на здравствену заштиту у притворској јединици, такође није било озбиљнијих притужби. Према наводима испитаника, припадници Службе за обезбеђење су углавном били присутни приликом лекарског прегледа, али је било и оних који су рекли да су се командири налазили испред лекарске ординације. Сходно запажањима чланова тима НПМ, а на основу разговора са притвореницима, закључено је да припадници Службе за обезбеђење углавном не присуствују лекарском прегледу када су у питању стара и болесна лица, али када су у питању физички снажнија и крупнија лица присуство припадника Службе за обезбеђење је обавезно. Према наводима заводске управе, лекари, приликом првог лекарског прегледа нових лица у Заводу, најчешће користе законску могућност да прегледу присуствују припадници Службе за обезбеђење, из разлога што не познају та лица и не осећају се безбедно. Због нарушавања приватности, ову појаву би у перспективи требало редуковати и ограничити само на оне случајеве у којима здравствени радник процени да постоји евентуални безбедносни ризик.

Сва лица су прошла први лекарски преглед. Према њиховим речима, први лекарски преглед углавном се сводио на разговор са лекаром и узимање основних анамнестичких података. Мањи број притворених лица је навео податак да је здравствени радник инсистирао на скидању целокупне одеће. Већи број особа са којима је обављен разговор указује на то да од њих није тражено ни да скину горњу део одеће (доњи део одеће се по правилу не скида током прегледа), већ само да заврну један рукав како би се омогућило мерење крвног притиска, а евентуално се тражи да делимично подигну горњи део одеће ради прегледа слушалицама. Поред овога, већина притвореника је навела да су приликом прегледа питани од стране здравственог радника за постојање евентуалних повреда.

² Извештај о посети ПС Лазаревац 71-25/2013

Ниједно притворено лице није дало податак да је задобило било какве теже телесне повреде, нити су код интервјуисаних лица примећене у време вршења мониторинга видљиве повреде на откривеним деловима тела. Неколико лица је навело да су од стране полицијских инспектора задобили по „пар шамара“. Само је код једног притвореника примећена мрљаста бледа деколорација коже горњег сегмента носног гребена. За ову промену на носу притвореник наводи да се радило о огуљотини коже која је настала приликом хапшења, док се налазио у алкохолисаном стању, тако што је пао, и „закачио носем ивицу ивичњака, колико се сећа, јер је био пијан“. Извршен је увид у здравствени картон за ово притворено лице, из кога се види да је први преглед у Заводу извршен 10. 12. 2015. године, да је, између осталог, питан за повреде („негира трауму при хапшењу“) и да у картону нису евидентиране било какве телесне повреде („Кожа: б.о.“). Увидом о овај здравствени картон констатује се да су рубрике налаза телесног прегледа коректно испуњене. С обзиром на временски интервал између пријема у притворску јединицу и садашњег прегледа (12 дана), а имајући у виду карактеристике промене на кожи, може се закључити да промена у виду бледе мрљасте зоне коже гребена носа, није могла потицати од евентулане повреде коже (огуљотине) задобијене неколико дана уназад у односу на време пријема, већ је у питању повреда задобијена знатно пре хапшења.

Тим НПМ обавио је разговор и са лицима који су страни држављани. Наводе да немају проблем у комуникацији са службеним лицима и да се углавном споразумевају на енглеском, а неки од њих и на српском језику. Такође, навели су да су имали посету представника дипломатско-конзуларних одељења њихових земаља.

Сви испитаници навели су да је поступање службених лица у притворској јединици ОЗ Београд коректно и професионално.

УВИД У ЗДРАВСТВЕНЕ КАРТОНЕ

Извршен је увид у здравствене картоне за С.Н. и О.В. Одабир ових здравствених картона извршен је на основу податка добијеног при претходно обављеном разговору са овим особама које су указале на то да су, пре но што је дошло до њиховог полицијског хапшења, имале одређене телесне повреде. Дакле, циљ анализе овако изабране медицинске документације је био да се утврди начин на који се телесне повреде евидентирају у медицинској документацији.

1. У здравственом картону С.Н. види се да је први лекарски преглед обављен дана 15. 12. 2015. године и да је у картону евидентирано: „Наводи трауму пре хапшења од стране познатих лица“, а у објективном налазу: „на левом оку хематом модрољубичаст... на осталим деловима тела без видљивих знакова примене физ. силе“.
2. У здравственом картону О.В. види се да је први лекарски преглед обављен дана 07. 12. 2015. године и да је у картону евидентирано: „Негира трауме од стране полиције. Повређен у тучи пре хапшења“, а у објективном налазу: „Повређен у тучи пре хапшења од стране познатих особа. Задобио повреде по глави, ушима, леђима, бубрезима, 05. 12. 2015. године прегледа у У.Ц... Лок. периорбитално обострано тамно љ. хематоми. Екскоријације на левом уху, и иза десног уха. Црвенило чела целом површином. Местимично екскоријације на поглавини. Круста на левом лакту 2x0,5цм. Присутна суфузија десне коњуктиве“. У картону се затиче следећа медицинска документација:

- Извештај лекара специјалисте Ургентног центра у Београду, бр. протокола П0-.../15 од 05. 12. 2015. г. (у 03:20 часова) из којег се види да је установљена повреда „нагњечење чеоно темено обострано“, као и „раздерина у пределу леве обрве око 1цм, велико нагњечење чеонотеменислепочно лево, са звездастом нагњечином чеоно лево“. У извештају су описане бројне дијагностичке процедуре које су спроведене;
- Извештај лекара специјалисте Клинике за максилофацијалну хирургију Стоматолошког факултета у Београду од 05. 12. 2015. г. у којем је дијагноза „нагњечење и мултипли крвни подливи поглавине и лица/чеоних, слепочних и темених предела и горњих и доњих очних капака обострано и десне ушне шкољке/раздерина у левој половини чеоног предела“ („Contusiones cum haematomas multiplices capitii et faciei/regio temporo, fronto, parietalis bill. et palpebralis superioris et inferioris bill. et auriculae l. d./VLC regio frontalis l.s.“);
- Извештај лекара специјалисте Клинике за оториноларингологију и максилофацијалну хирургију Клиничког центра Србије, бр. протокола П8-.../15 од 05. 12. 2015. г. (у 10:37 часова) из којег се види да је установљена повреда „површинска повреда носа“ („Laesio traumatica nasi superficialis“) и „површинска повреда ушне шкољке – крвни подлив десне ушне шкољке“ („Laesio traumatica auris superficialis/Othematoma l. dex. incip.“);
- Извештај лекара специјалисте КБЦ „Звездара“ – Офталмолошке амбуланте – хитан пријем, од 05. 12. 2015. г. (у 13:14 часова) из којег се види да је установљена повреда „раздерина горњег и доњег капка левог ока“ („OS: Laceratio cutis palp. sup. et inf.“) са крвним подливом режњаче левог ока, као и повреда – крвни подлив горњег и доњег капка десног ока („OS: Hematoma palp. sup. et inf.“);
- Извештај лекара специјалисте Клинике за максилофацијалну хирургију Стоматолошког факултета у Београду од 07. 12. 2015. г. у којем је дијагноза „нагњечење и мултипли крвни подливи поглавине и лица“ („Contusiones cum haematomas multiplices capitii et faciei“).

ПРЕПОРУКЕ ЗА ПОБОЉШАЊЕ ЛЕКАРСКОГ ПРЕГЛЕДА ПРИЛИКОМ ПРИЈЕМА У ЗАВОД

1.

УТВРЂЕНО:

НПМ је утврдио да се први лекарски преглед приликом пријема у Завод, по правилу, врши у присуству немедицинског особља.

ОСНОВ:

У Закону о извршењу кривичних санкција, у члану 114 став 4 (Службени гласник РС", бр. 55/2014) прописано је да се здравствени преглед осуђеног врши само у присуству здравственог радника, осим ако здравствени радник друкчије не затражи.

ПРЕПОРУКА:

У Окружном затвору у Београду лекарски прегледи неће се вршити у присуству немедицинског особља. Присуство немедицинског особља треба да представља изузетак, и то искључиво уколико то тражи лекар, уз обавезу да у здравственом картону лица, односно евиденцији о обављеном прегледу упише разлоге који су били одлучни за такав захтев (за конкретно лице).

Завод ће са овом препоруком упознати све лекаре и припаднике Службе за обезбеђење.

2.**УТВРЂЕНО:**

Први преглед притворених не укључује обавезни преглед свих телесних предела, односно преглед пацијента без одеће, а ради откривања евентуалних телесних повреда које могу бити у вези са насилним поступањем према лицу лишеном слободе.

ОСНОВ:

Европска затворска правила Res (2006) 2 предвиђају у § 42.1 да лекар... треба да прегледа сваког затвореника (лице лишено слободе), а у § 43.1. тачка ц прецизира се да ће приликом прегледа затвореника лекар... посебну пажњу посветити бележењу и пријављивању било каквог знака или индиције да је према лицу могло бити поступано насилно.

ПРЕПОРУКА:

Први преглед притворених мора укључивати преглед свих телесних предела, односно преглед пацијента без одеће, а ради откривања евентуалних телесних повреда које могу бити у вези са насилним поступањем према лицу лишеном слободе. У вези са овим прегледом у медицинску документацију је потребно унети одговарајуће констатације – да је извршен целокупни телесни преглед којим нису установљене телесне повреде, односно, када се овакве повреде установе исте морају бити описане.

3.**УТВРЂЕНО:**

Анализом медицинске документације и упоређивањем података у здравственом картону Окружног затвора са подацима за истог пацијента који су садржани у извештајима више лекара специјалиста, утврђено је да су телесне повреде углавном описане у лекарском извештају, а у вези са првим лекарским прегледом који је извршен након пријема у Окружни затвор ради издржавања мере притвора. Међутим, опис ових повреда у здравственом картону, како у погледу бројности тако и других детаља, у поређењу са другом медицинском документацијом, не може се окарактерисати као детаљан. Такође, у прегледаној медицинској документацији нема закључака лекара о повезаности околности под којима су повреде настале (према анамнестичким подацима добијеним од пацијента) и установљеног налаза.

ОСНОВ:

Стандард Европског комитета за спречавање мучења је да се приликом регистравања повреда забележи податак од прегледаног лица о начину настанка повреда, као и лекарски закључак о томе^{3,4}.

ПРЕПОРУКА:

Лекар у Окружном затвору у Београду ће у свим случајевима телесног повређивања, било да су повреде установљене при првом прегледу или при накнадним лекарским прегледима, без обзира на то под којим околностима је дошло до повређивања, у прописаној медицинској документацији, у складу са правилима медицинске струке детаљно описати све телесне повреде. Такође, у медицинској документацији – здравственом картону и извештајима које саставља у вези са телесним повредама – лекар ће обавезно уписивати закључак о повезаности околности под којима су повреде настале (према анамнестичким подацима добијеним од пацијента) и установљеног налаза.

³ Трећи општи Извештај Европског комитета за спречавање мучења [CPT/Inf (93) 12], § 51

⁴ Двадесет трећи општи Извештај Европског комитета за спречавање мучења (2012/2013) § 74